

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2022)

Nuray TAMİR

Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
nuray.tamir@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8378-4706>

Çağatay Türkçesinin 17-20. Yüzyılları Nasıl Adlandırılmalı?

*How Should The 17th-20th Centuries of Chagatay Turkish
Be Named?*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 04.07.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 04.08.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2022

Atıf/Citation

Tamir, N. (2022). Çağatay Türkçesinin 17-20. Yüzyılları Nasıl Adlandırılmalı? *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), 811-835. <https://doi.org/10.34083/akaded.1140138>

Tamir, N. (2022). How Should The 17th-20th Centuries of Chagatay Turkish Be Named? *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (2), 811-835. <https://doi.org/10.34083/akaded.1140138>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Türkoloji üzerine çalışanların, Türkçenin tarihî dönemleri üzerine pek çok tasnif denemesi bulunmaktadır. Tasnif yapılırken tarihî ve modern dönemlerin bir arada değerlendirildiği de görülmüştür. 15. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden Çağatay Türkçesi dönemi ile ilgili tasniflerden en çok kabul göreni János Eckmann'a aittir. Onun tasnifinin üçüncü alt dönemi olan Post-Classical Period / Klasik Sonrası Devir (1600-1921) ile ilgili yayınlarda dönemin adlandırılmasına ilişkin farklı kullanımlar bulunmaktadır. Tarihî şartlar sebebiyle 17-20. yüzyıllar arasında meydana getirilen eserlere ulaşmak ilk yıllarda zor iken, son yıllarda dünyanın pek çok kütüphanesindeki bu eserlere ulaşım kolaylaşmış ve metin yayını, incelemesi vd. çalışmalar giderek artmıştır. Makalede gerek metin yayınları gerekse dönemin tarihçiliği, edebiyatı üzerine olan eserlerde tercih edilen adlandırmalar üzerinde durularak, tespit edilen terimlerdeki çeşitlilik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Amaç, bu terim çeşitliliğinin yerine ortak bir terimle dönemin ve o dönemde meydana getirilen eserlerin adlandırılmasıdır. Terim birliğinin sağlanması ile aynı yüzyılları ifade eden adlandırmaların farklılıkları ortadan kaldırılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, Klasik Sonrası Devir Çağatay Türkçesi, adlandırma.

Abstract

Those who work on Turcology have many classification essays on the historical periods of Turkish. It has also been seen that historical and modern periods are evaluated together while making the classification. The most accepted classification of the Chagatay Turkish period, which lasted from the 15th century to the beginning of the 20th century, belongs to János Eckmann. There are different uses of naming the period in the publications related to the Post-Classical Period (1600-1921), which is the third sub-period of his classification. 17-20 due to historical conditions. While it was difficult to reach the works created between the centuries, in recent years, access to these works in many libraries of the world has become easier and text publication, analysis, etc. studies have increased. In the article, it has been tried to reveal the diversity in the determined terms by focusing on the preferred naming in both text publications and works on the historiography and literature of the period. The aim is to name the period and the works created in that period with a common term instead of this variety of terms. By providing the term unity, the differences in the nomenclature expressing the same centuries will be eliminated.

Keywords: Chagatay Turkish, Post-Classical Period of Chagatay Turkish, nomenclature.

Giriş

Türkçenin 15-20. yüzyıllar arasındaki yazı dillerinden biri olan Çağatay Türkçesi, Nevâî tarafından *Türkçe*, *Türk tili*, *Türkî* olarak ifade edilmiş fakat dönemin edebî dili *Çağatay lafzı* terimiyle adlandırılmıştır (Ercilasun, 2010, s. 403; Eckmann, 2003, s. 13). Ebülğazi Bahadır Han da Şecere-i Türk'te *Türkî tili* "Türkçe" ve *Çağatay Türkîsi* tabirini;

"Bu târihni yahşı ve yaman barçaları bilsün tęp Türkî tili birlen aytdum. Türkîni hem andağ aytıp-men kim beş yaşar oğlan tüşünür ve bir kelime Çağatay Türkîsindin ve Farsîdin ve 'Arabdın koşmay-men rüşen bolsun tęp. "Ben tarihi iyi ve kötü herkes öğrensın diye Türkçe yazdım. Hem öyle bir Türkçeyle yazdım ki beş yaşındaki çocuk bile anlar. Anlaşılsın diye Çağatay Türkçesinden, Farsçadan ve Arapçadan bir sözcük bile katmadım." (Ölmez 2021: 58, 245).

şeklinde karşılaştırma yaparken kullanır.

15-16. yüzyıl müelliflerinin *Türk tili*, *Türk elfâzı*, *türkî tili*, *türkî lafzı*, *Türkçe til*, *türkî*, *Türkçe* terimlerini tercih ettiğini belirten Eckmann'a göre Çağatay Türkçesi, "yalnız Doğu Türkistan ve Orta Asya Türk devletlerinin diplomasi, edebiyat ve resmî devlet dili olarak değil, aynı zamanda 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa Rusyasının Oğuz olmayan Müslüman Türklerinin de edebî dili olarak kullanılmıştır." (Eckmann, 2017, s. 15, 17).

Üzerinde pek çok araştırma yapılan bu geniş döneme ait tasnif çalışmaları bulunmaktadır. Tasnifler ufak tefek farklılıklarla bu dönemin alt dönemlerine ait çeşitli adlandırmalara sahiptir. Çalışmanın konusu olan dönem; tarihî zemin olarak Orta Asya'da siyasi çalkantıların başladığı, hanlıklar devrinin yaşandığı ve gitgide Rus hâkimiyetinin arttığı yılları kapsamaktadır. Bu yıllara ait yazma eserlerden korunabilmiş olanlara, Rusya, İngiltere, İsveç, Japonya, Özbekistan, Kazakistan, Hindistan gibi dünyanın pek çok ülkesindeki kütüphanelerde rastlanmaktadır. Bu yazma eserlerin Türkiye'de de korunanları mevcuttur. Bu eserlere ulaşmanın zorluğu sebebiyle Türkoloji alanında önceki yıllardaki çalışmalar daha kısıtlıdır. Teknolojik gelişmeler ve kütüphaneler arası anlaşmalar vb. yoluyla eserlere ulaşmak günümüzde kolaylaşmıştır.

17. yüzyıl ve sonrasında yazılan Çağatayca eserler üzerine yapılan tez, kitap ve makaleler son yıllarda artmıştır. Böylelikle dönemin dil özelliklerine ait daha ayrıntılı tespitlere ulaşma imkânı fazlaşmıştır. Yazı çevrimi, Türkiye Türkçesine aktarma ve dil incelemesi ile çoğunlukla gramatikal dizinlere sahip olan bu yayınların büyük

çoğunluğu, yazma eserin adını taşımaktadır. Bazı yayınlarda ise eserin yazıldığı dönemi vurgulayan adlandırmalar dikkati çekmektedir.

A. Çağatay Türkçesi ile İlgili Tasnifler

Türk lehçelerine ait tasniflerde Türkçenin tarihî ve modern dönemlerini bir arada değerlendiren araştırmacılar olmuştur. Bu tasniflerin bazılarında Çağatay, Çağatayca adı ile birlikte, daha ayrıntılı olarak Kâşgar, Yarkend, Turfan, Hami, Tarançı, Doğu Türkistan, Eski Özbek, Özbek, Sart, Özbekçe, Uygur, Fergana, Taşkent, Semerkand, Buhara gibi bu dile ait özelliklerin devam ettiği bölgeler ve lehçeler de belirtilmiştir (bk. *Korş tasnifi* (1910), *Samoyloviç tasnifi* (1922), *Bogoroditskiy tasnifi* (1922, 1934), *Ligeti tasnifi* (Géza Bárczi 1941'den), *Räsänen tasnifi* (1949), *Baskakov tasnifi* (1952)) (Arat, 1953, s. 102, 104-106; Tekin, 1989, s. 144, 147-149, 151-152).

Tasniflerin Çağatay Türkçesinin son yıllarına denk gelen yıllarda yapılmış olması dikkat çekicidir. Reşid Rahmeti Arat'ın İ. N. Berezin'in çalışmasından (1848) yola çıkarak tanıttığı tasnifler ve bunların dışında incelediği diğer tasnifler daha eski tarihlere gitmektedir. Bu tasnifler Çağatay Türkçesinin o yıllarda kullanıldığı bilinen sahaların ve boyların isimleri ile anılmaktadır:

J. Ch. Adelung (1806) F. Adelung (1820) tasniflerinde; ana gruplardan *Cenûp Tatarları veya Türkler grubunun* 3. alt grubu olarak Özbekler (eski Harzemliler): Taşkentliler, Aral, Belhliler, Hiveliler; 4. alt grubu olan Buhârâ grubunda ise Büyük Buhârâ, Küçük Buhârâ ve Uygurlar grupları vardır. *Şimâl Tatarları, Asıl Tatarlar* ana grubunun yanında ise (Çağatay, eski Tatar şivesi) ifadesi yer alır. H. J. von Klaproth (1823) tasnifinde *Uygur ve Hive* grupları bulunur. Adriano Balbi (1826) Türk dilinin 3. grubuna *Çağatay* ismini verirken alt gruplarını Özbekler, Aral veya Kongratlar olmak üzere ikiye ayırır. Wilhelm Fredrik Palmblad (1827) *Asıl Türkler* ana grubu altında Özbekleri de gösterir. Joseph von Hammer yaptığı birden fazla tasnifte Çağatay Türkçesini genelden özele doğru sınıflandırmıştır. İlk tasnifte (1825) dört ana gruptan ilki *Çağatay* adını taşır. 1827 yılındaki ikinci tasnifte *Uygur ve Özbek* ana gruplardan ikisidir. 1836 yılındaki üçüncü tasnifte ise ikinci ana grubun adı *Büyük ve küçük Buhârâ*'dır, alt gruplarında Uygur veya Çağatay ile Özbek isimleri bulunur. Bu tasnifleri değerlendiren İlya Nikolayeviç Berezin kendi çalışmasında (1848), üç ana gruba ayırdığı Türk lehçeleri için, ilk ana grubu "Çağatay veya Şark Grubu (Türkistan)" olarak adlandırır ve alt gruplarında Uygur, Çağatay ve Özbek isimlerini verir. Wilhelm Radloff'un (1882-1883), *Şark Şiveleri* ana grubunda incelediği Asıl Abakan şivelerinin sekizinci alt grubunda Uygur şivesi yer alır. *Orta Asya Şiveleri* ana grubunda Tarançı şivesi, Hami şivesi, Aksu şivesi, Kâşgar şivesi ve Çağatay şiveleri vardır. Çağatay şiveleri; Şimâlî Sart şivesi, Kokand şivesi, Zereşan ovası şivesi, Buhârâ

şivesi ve Hive şivesi olmak üzere beş gruba ayrılır. Hermann Vámbéry (Ármin Bamberger) (1885) Türk kavimlerinin ikinci ana grubu olarak *Orta Asya Türklerini* gösterir. Bu grupta Uygur ve şarkî Türkistan ile Özbek (Kurama, Çala-Kazak) isimleri yer alır. Nikolay Fedoroviç Katanov (1894) tasnifinde Türk lehçelerinin üçüncü ana grubu *Orta veya Merkez Grubu*'dur ve alt gruplarında Garbî ve şarkî Türkistan ile Özbek adlarına rastlanır. Katanov'un diğeri bir çalışmasında (1903) faydalandığı lehçelerden bahsedilirken tarihî şiveler içinde *Çağatay* ismi yer alır; canlı şiveler içerisinde de *Hami, Kâşgar, Sart, Tarançı, Turfan, Yârkend* isimleri geçer. Léon Cahun (1896) Türk lehçelerinin *Şark* grubunun Uygurlardan kaynağını aldığı dile getirerek bu grupta Çağatay, Özbek, Kâşgar, Tarançı isimlerini sayar (Arat, 1953, s. 64, 66-67, 69, 71, 73, 78, 80, 84-85, 87-93).

A. Samoyloviç (1922) esas olarak aldığı Radloff tasnifine Korş tasnifini de ekler ve kendi yaptığı ilavelerle ses ölçütlerine göre bir sınıflandırma yapar. Tasnifinin dördüncü ana grubu *Tağlık - Grubu (Çağatay Cenûb-i Şarkî)*'dir ve alt gruplarında *Çağatay, Şarkî Türkistan şiveleri (Sarı Uygur ve Salar şiveleri hariç), Garbî Türkistan şiveleri (Hive Sart ağzı hariç), Özbek (Fergana, Taşkent, Semerkand ve Buhara)* yer alır. Beşinci ana grup olan *Tağlı-Grubu (Kıpçak-Türkmen, Orta)*'nin ikinci alt grubunda *Cenûb-i garbî grubu hususiyetleri ile karışık olanlar Özbek (Hive) ve Sart (Hive)* grupları yer alır. 6. *OL- Grubu (Türkmen, Cenûb-i Garbî)* ana grubunda da *Hive Cumhuriyeti ahalisi, Buhârâ Cumhuriyeti ahalisi, Afganistan Türkistan'ı* alt grupları bulunmaktadır (Arat, 1953, s. 97, 99-100). Samoyloviç'in lehçe farklılıklarını dikkate aldığı diğeri bir tasnifinde (1928) Orta Asya İslâm-Türk yazı dili 1. Hakaniye Türkçesi veya Kâşgar dili devri (XI-XII. asırlar), 2. Kıpçak-Oğuz devri (XIII-XIV. asırlar), 3. Çağatay devri (XV.-XX. asır başları) alt gruplarına ayrılır (Eckmann, 1958, s. 119).

Çağatay Türkçesi ve alt dönemlerini Rus Türkologların Çağatay Türkçesi ve alt dönemlerini Özbekçe ile ilişkilendirdiği tasnifler de bulunmaktadır:

N. A. Baskakov (1952) Türkçenin Garbî Hun ana dalının 4. alt grubunda Karluk grubunu inceler. Karluk grubu da Karluk-Uygur ve Karluk-Harzem olarak iki bölümden oluşur. Karluk-Harzem grubunda yer alan yazı dilleri arasında Çağatay ulusunun edebî eski-Özbek dili; bugünkü Uygur dili ve Özbek dili de yer alır. (Arat, 1953, s. 111, 116, 118) M. A. Şçerbak (1953) 10. yüzyıldan başlattığı "Eski Özbek" dilini üç devirde inceler. İlk devrini 10-13. yy., ikinci devrini 14-17. yy. ve üçüncü devrini 17-18. yy. olarak belirler. Çağatayca teriminin sadece ikinci devir için kullanılabileceğini söyler (Eckmann, 2003, s. 16). V. V. Reşetov (1959) *Kadim Özbekçe* ve *Eski Özbekçe* terimlerini kullanırken Eski Özbek edebî dilinin gelişimi için 14-15. yüzyılları gösterir (Eckmann, 2003, s. 16).

Reşid Rahmeti Arat (1953) tasnifinde Türk lehçe grupları ve Türk şive gruplarını fonetik ölçütlerle sınıflandırır. Türk şive grupları I. *d-* Grubu (Sayan), II. *z-* Grubu (Abakan), III. *tav-* Grubu (Şimâl), IV. *tağlı-* Grubu (Tom), V. *tağlık-* Grubu (Şark) VI. *dağlı-* Grubu (Cenûp) olmak üzere altı alt dala ayrılır (Arat, 1953, s. 138).

Eckmann (1957) belirlediği fonetik ve morfolojik özelliklerden yola çıkarak İslami Orta Asya edebî Türk dilini üç devirde inceler ve 3. dönem olarak gösterdiği Çağataycanın kullanıldığı dönemler için 15. yüzyıl-20. yüzyılın başlangıcı bilgisini verir (Eckmann, 2003, s. 17).

Fundamenta'daki Johannes Benzing (1959), Karl Heinrich Menges (1959) tasnifinde, Türkçenin dördüncü ana grubu *Doğu Türkçesi (Uygurca Grubu)* adını taşır; Özbekçe ve Yeni Uygurca (Doğu Türkçesi, Tarançi ve Kâşgar ile Kotan Dillerinin lehçeleri ve vb.) alt gruplarından oluşur. Bu gruptaki lehçeler için Çağatay edebî dilinin etkisinden bahsedilir ve aynı zamanda 13. yüzyıl Çağataycası ile modern devirdeki (Özbekçe ve Yeni Uygurca) zengin tarihî malzemeye dikkat çekilir (Benzing, Menges, 1979, s. 1, 5-6).

Talât Tekin'in tasnifinde modern Türk lehçeleri incelenirken belirlenen *IX. tağlıq* grubunda, Özbekçe ve Yeni Uygurca bulunmaktadır; bu grubun alt gruplarından bahsedilirken ise “*tağlıq* veya Çağatay grubu” adlandırması yapılmıştır (Tekin, 1989, s. 163).

Ahmet Bican Ercilasun, Türkçenin tarihî dönemlerini incelerken yazılı metinlerin öncesi ve sonrasını da dikkate alır. 11-13. yüzyıllardaki önemli gelişmelerle birlikte Türkçenin iki yazı diline ayrıldığını, coğrafi adlandırmalarla gösterir. Bu iki yazı dili; Güney-Batı Türkçesinin yanında Doğu Türkçesi olarak da bilinen Kuzey-Doğu Türkçesidir. Çağatay Türkçesi de Kuzey-Doğu Türkçesinin ikinci alt dönemidir. Bu dönem yazı dilinin sınırlarını şöyle gösterir: “Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına dek, Osmanlı ve Azerbaycan sahası dışında kalan bütün Müslüman Türklerin (Doğu ve Kuzey Türklerinin) ortak yazı dili olmuştur.” (Ercilasun, 2020, s. 93-97, 101).

Claus Schönig, Türk lehçelerinin eş zamanlı tasnifi içerisinde incelediği bazı özellikleri, art zamanlı yönlerden de ele alır. Orta Türkçe dönemi içerisinde, Modern Merkezî Türkçenin üç ana grubunun öncülleri olarak *Eski Osmanlıca (Oğuzca)*, *Çağatayca (Güney-Doğu Türkçesi)* ve *Orta Kıpçakçayı* gösterir. Güney-Doğu Türkçesinin Çağatay Hanlığında geliştiğini, Orta Asya bölgesinin saygın bir dil hâline gelen Çağataycanın birtakım özelliklerini yansıttığını ifade eder (2013, s. 241, 246-247).

Çağatay Türkçesinin Türk dili tarihi içerisindeki yeri ile ilgili yukarıdaki tasniflerden başka bu dönemin kendi içerisindeki alt dönemleri ile ilgili tasnif çalışmaları da vardır:

M. Fuad Köprülü (1945) Çağatay Türkçesi'ni beş döneme ayırır:

I. İlk Çağatay Devri (XIII.-XIV. Asırlar)

II. Klâsik devrin başlangıcı (Nevâ'î'ye kadar) (XV. Asrın ilk yarısı)

III. Klâsik Çağatay Devri (Nevâ'î devri) (XV. asrın son yarısı)

IV. Klâsik devrin devamı (Babur ve Şeybanlılar Devri) (XVI. asır)

V. Gerileme ve Çökme Devri (XVII.-XIX. asırlar) (Köprülü, 1963, s. 275, 286, 296, 306, 316).

Kemal Eraslan TDV İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı "Çağatay Edebiyatı" maddesinde bu tasnifi kabul eder (Eraslan, 1993, s. 169).

János Eckmann (1958) tasnifinde, dil tarihine uyma açısından Samoyloviç (1928) tasnifini kabule değer görür ve Çağatay Türkçesini, gelişmesinde görülen değişikliklerden yola çıkarak şu alt gruplarda inceler:

1. İlk Çağatayca veya Nevai'den önceki Çağatayca devri (XV. asır başlarından takriben Nevai'nin ilk eserini verdiği 1465 senesine kadar)

2. Klâsik Çağatayca devri (1465-XVI. asrın ortaları),

3. Klâsik devirden sonraki Çağatayca devri (XVII. asrın sonuna kadar),

4. Son Çağatayca devri (XVIII-XIX. asırlar) (Eckmann, 1958, s. 120-121).

János Eckmann'ın 1966 yılında yaptığı tasnifte Çağatay Türkçesinin üç alt dönemi vardır:

1. Pre-Classical Period / Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın başlarından Nevâ'î'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar)

2. Classical Period / Klasik Devir (1465-1600)

3. Post-Classical Period / Klasik Sonrası Devir (1600-1921) (Eckmann, 1966, s. 9-10; Eckmann, 2003, s. 17).

Ercilasun'a göre Çağatay Türkçesinin dönemlere ayrılmasında yaygın kabul gören görüş Eckmann'a aittir (2020, s. 104). Köprülü ve Eckmann tasniflerinde sadece son dönemin başlangıcı aynı tarihtir.

Eckmann, “Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920)” adlı makalesinde, bu yıllarda yaşayan Çağatay şairlerinin ve eserlerinin tam bir listesinin yapılmadığına; yazarı bilinse de eserleri bilinmeyen ya da yazarı bilinmeyen eserlerin var olduğuna dikkati çeker. Çağatay edebiyatının bu dönemi ile ilgili araştırmalar için Özbek bilginlerine iş düştüğünü söyler. Dönemin tarihî zeminini anlattıktan sonra, edebî faaliyetlerin olduğu hanlıkları, o dönemin edebî yönelişleri ve dil özellikleri üzerinde durur. Hive Edebiyatı, Hokand Edebiyatı başlıkları altında o hanlıklarda eser veren şair ve yazarları tanıtır, onların manzum eserlerinden örnekler verir (1964).

B. Metin Yayınlarında Geçen Dönem Adlandırmaları

17. yüzyıl ve sonrası Çağatay Türkçesi eserlerine ait metin yayınları, dil incelemesi ile dönemin tarihçiliğine, eserlerine ve edebî incelemelerine yönelik çalışmalar, ağırlıklı olarak eserin adı ile adlandırılmıştır. Bazı eserler müellifi ile birlikte anılmış ve bu türden adlandırmalarda belirtili isim tamlaması yapısı kullanılmıştır. Metnin yazıldığı dönemle ilgili olarak çoğunlukla yüzyıl bilgileri bulunmaktadır. Dönem adı geçen metinlerin çoğunluğunda ise “Son Dönem” terimine rastlanmaktadır. Bu türden yayınlarda daha az olarak “Geç Dönem” ve “Doğu Türkçesi” terimleri kullanılmıştır. Döneme ait ulaşılabilen ve bibliyografya çalışmalarında (Rahimi, 2014; Berbercan, 2019) adları geçen tüm yayınlar, eser adlandırmalarına göre şu şekilde tasnif edilebilir:

1. Çağatay Türkçesi/Çağatayca ve Çağatay Edebiyatı Terimi ile Adlandırılanlar

Çağatay Türkçesinde Yazılmış Bir Hazret-i Hüseyin Mersiyesi (Tekcan, 2005), *Çağatay Türkçesiyle Şerhü’r-Risale fi’t-Tasavvuf* (Özkan Nalbant, 2011), *Tezkire-i Buğra Han’ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası* (Dağıstanlıoğlu, 2012), *Çağatayca Kitab-ı Mebde-i Nur Mesnevisi’nde Deyimler* (Gedik, 2013), *Molla Muhammed Timur’un Âsârü’l-İmâmiyye (Çağatayca Kelile ve Dimne tercümesi) adlı eseri* (Çimen, 2015), *Molla Yoldaş Hilvetî ve Çağatayca Mevlidi Üzerine Bir Değerlendirme* (Çayan, 2015), *Çağatay Edebiyatının İki Büyük Siması Münis ve Âgehî* (Tekin, 2016), *Misbâhu’l-Envâr [Çağatay Türkçesi]* (Eker, 2017), *Çağatayca Cümcümenâme* (Toker & Uygun, 2017), *Mirza Ali Bah’tın Çağatayca Sözlüğü: Ferheng-i Azferi (Marufü’l-Lugat)* (Akbari, 2017), *Uygurlarda Muskacılık Geleneği ve Çağatayca Yazılmış Bir Muska Kitabı* (Öger, 2017), *Meczûb-ı Nemengâni’nin Çağatayca Evliya Tezkiresi* (Tokdemir, 2018), *Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Dört İmam Hikâyesinin Söz Dizimi Özellikleri (Cümle Bilgisi İncelemesi)* (Eker 2018a), *Çağatay Türkçesiyle Yazılmış “Dört İmam” Efsanesi* (Eker, 2018b), *Hindistan’da Yazılmış Çağatayca Sözlüklerde Akrabalık Bildiren Kelime ve Kavramlar Üzerine Notlar* (Turan, 2019a), *Metin ve Gramer Özellikleri*

Bakımından Çağatayca Manzum Kéyik-Nâme Hikâyesi (Turan, 2019b), *Kimyâ (Çağatayca Bir Mesnevi) Baba Rahim Meşreb* (Gedik, 2020), *Dil, Metin ve Motif Yönüyle Revnaki'nin Çağatayca Manzum Kışsa-i Mi'râc Eseri* (Turan, 2021).

2. Son Dönem/Devir Çağatay Türkçesi/Çağatayca Terimi ile Adlandırılanlar

Bu yayınlar görüldüğü üzere Eckmann'ın tasnifinin dışında yayınladığı “Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920)” (1964) adlı makalesindeki adlandırma ile aynı doğrultudadır.

Son Çağatay devrinde Doğu Türkistandan resimli bir han Silsilenâmesi (Prof. Zeki Velidi Togan'ın İran'da bulduğu bir yazma)” (Esin, 1973), Son Devir Çağatay Edebiyatının İki Önemli Kadın Şairi: Nâdire ve Üveysi (Tolkun, 2001a), Son Devir Çağatay Şairlerinden Furkat (Tolkun, 2001b), Son Dönem Çağatay Şairlerinden Zâkircan Furkat'ın Manzum Mektupları (Vural, 2002), Son Dönem Çağatay Türkçesi ve Ömer Han (Tanç, 2003), Son Döneme Ait Bir Çağatay Metni Mev'ize (Yıldırım, 2010), Son Dönem Çağatay Şairi Baba Rahim Meşreb'in Kitab-ı Mebde-i Nur Mesnevisi'nin Dil Özellikleri (Gedik, 2011), Son Dönem Çağatay Şairi Baba Rahim Meşreb'in Manzum Fâtihâ Tefsiri (Baş, 2013), Son Dönem Çağatay Türkçesindeki Tercüme Faaliyetleri ve Târih-i Reşîdî Tercümesi (Tamir, 2014), Son Dönem Çağatay Şairi Mücrim Âbid'in Türkçe Divânı'nın Söz Varlığı ve Deyimler (İldırı, 2017a), Son Dönem Çağatay Şairi Mücrim Âbid ve Türkçe Divânı'ndaki Oğuz Türkçesi Unsurları (İldırı, 2017b), Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Risâle-i Yafindilik “Örtünme Risalesi” Adlı Eser (Eker, 2018), Son Dönem Çağatay Türkçesi Metinlerinde Geçen Moğolca Kelimeler (Tamir, 2018a), Katmerli Zamir Çekiminin Son Dönem Çağatay Türkçesindeki Görünümü (Tamir, 2018b), Son Dönem Çağatay Türkçesinde “-AdUrGAN” Yapısının Mahiyeti ve İşlevleri (Eker, 2019a), Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Misbâhu'l-Envâr Adlı Eserde Yükleme ve İlgi Hâli Çekimi (Eker, 2019b), Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Misbâhu'l-Envâr Adlı Eserde İlgi Hâli Çekimi ve Belirtili İsim Tamlamaları (Eker, 2019c), Son Dönem Çağatay Şairlerinden Hoca Nazar Hüveyda'nın Şiirleri ve Şiirlerinin Dil Özellikleri (Toprak, 2020), Çağatay Türkçesinin Son Dönemine Ait Bir Şecere Metni ve Dil Özellikleri (Yıldız, 2020), Latîfi – Mazharu'l-Acâyib (Son Dönem Çağatayca Tûtînâme Çevirisi) (Kaçar, 2021), Son Dönem Çağatayca Tarih Eseri Şecere-yi Harezmsâhî'de Yer Alan Deyimler (Dinç, 2021).

3. Late Chagatay/Geç Dönem Çağatay Türkçesi Terimi ile Adlandırılanlar

Çağatayca ile ilgili grameri de olan András J. E. Bodrogligeti, *Hāliš's Story of Ibrāhīm A Central Asian Islamic Work in Late Chagatay Turkic* adlı çalışmasında eserin yazıldığı dönemi belirtmek için *Late Chagatay Turkic* terimini kullanmıştır (Bodrogligeti, 1975). Eserin dil özelliklerine göre 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmininde bulunur (Bodrogligeti, 1975, s. 7). Fikret Turan'ın çalışmalarında *Geç Dönem Çağatay Türkçesi* teriminin yayın adında ya da yayın tavsifinde yer aldığı görülür.

Türkiye'de "Geç Dönem" terimiyle dönemin adlandırıldığı yayınlar şunlardır:

Geç dönem Çağatay edebiyatından günümüze Afganistan Özbek edebiyatının tarihi gelişimi ve Faryab edebi muhiti (Akyüz, 2012), Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Dîvâne Bûrak Kıssası Metin Dil ve Üslup İncelemesi (Turan, 2016), Geç Dönem Çağatay Türkçesi ile Anonim Bir Fâtîha Tefsiri (Zengin, 2017), Geç Dönem Çağatay Türkçesi ile Yazılmış Perizad-Senuber Hikâyesi (Zengin & Erdoğan, 2019), Geç dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir Şehzade Behram ve Melike Hunrîz hikâyesi (Altın, 2021), Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir El Yazmasının Yazım, Ses ve Yapı Özellikleri Üzerine (Karasu, 2021).

4. Osttürkische / East Turkish / Doğu Türkçesi Terimi ile Adlandırılanlar

Ein osttürkisches Dokument von 1722–1741 aus Turfan (Temir, 1961), *Meyveler Münazarası – Doğu Türkçesi* – (Abik, 2005), *Sufi Allahyar ve Sebatü'l-Acizin'i: 18. yüzyıl Doğu Türk Edebi Dilinde Mahallileşme Eğilimleri Üzerine* (Abik, 2007b), *Te'lifü'l-Emir'de yer alan Doğu Türkçesiyle yazılmış iki hikâye* (Yılmaz, 2014), *Doğu Türkçesi Metinlerinde Başlangıcından Günümüze Saygı ve Nezaket İfadesi Sorunu* (Tolkun, 2015), *Kaşgar'dan Doğu Türkçesi Şiirler* (Berbercan, 2020).

5. Klasik Sonrası Devir Çağatay Türkçesi / Çağatayca Terimi ile Adlandırılanlar

Eckmann'ın yaygın görüş olarak kabul edilen tasnifinin üçüncü maddesindeki adlandırmanın yer aldığı çalışmalar şunlardır:

Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi Dönemi Sufi Şairlerinden Baba Rahîm Meşreb'in Şiirlerinde Kur'an'ın Yansımaları (Akça, 2020), *Klasik Sonrası Dönem Çağatay Edebiyatı'nın Doğu Türkistan Sahası Şairlerinden Nevbeti ve Divanı* (Sağdıç, 2021), *Klasik Sonrası Devir Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Târih-i Reşîdi Tercümesi - Defter-i Evvel'deki İsim+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller* (Tamir, 2022).

6. Yüzyılı / Tarihi Dönemi Belirtilerek Adlandırılanlar

19. Yüzyıl Harezmi Tarih Yazıcılığı (Munis, Agehi, Beyani) (Tekin, 2008), XIX. Yüzyıl Çağatay Edebiyatının İki Kadın Şairi Üveysi ve Nâdire (Tekin, 2010), Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı (Tekin, 2011), Uygur Türkleri Arasında Tezkirecilik Geleneği ve 18. Yüzyılda Yazılmış Bir tezkire Örneği: Tezkire-i Ezizân (Öger, 2011), Şibaniler ve Astrahaniler Devri Yerli Vakayinameleri (Çelik, 2012a), Saidiye Hanlığı ve Hocalar Devri Kaynakları (1514-1762) (Çelik, 2012b), Yarkend Hanlığı'nın Siyasi Tarihi (Çelik, 2013), İşgallerinden Önce Türkistan Hanlıklarında Tarih Yazıcılığı (Çelik, 2014), 20. Yüzyılın Başlarında Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Sûre-i Yasin Tefsiri (Cüme, 2016).

7. Yazıldığı Bölge/Lehçe ile Bulunduğu Yer Belirtilerek Adlandırılanlar

Sebâtü'l- Âcizîn'in Kazan Sahasında Bir Şerhi: Risâle-i 'Azîze (Abik, 2007a), *Jarring Koleksiyonundan Uygurca Meslek Risaleleri* (Çakmak, 2016), *Uygur Edebiyatından Bir Tezkire Örneği Tezkire-i Azizan* (Tashbayeva, 2016), *Doğu Türkistan'daki İsveç Misyoner Kilisesi İçin İlahi Kitabı* (Kaya, 2019), *Buhara Edebî Muhitinde Turdî Ferâğî ve Şiirleri* (Gezer, 2022).

8. Dönem Adı Olmadan Eser ve Yazar Adı ile Adlandırılanlar

Ömer Han Divanı (Tanç, 1994), *Meczub Divanı Nemenganlı Abdal-Aziz Hoca* (Öztürk, 1995), *Allahyar Sufi'nin Fevzû'n-Necat'ı* (Sarıca, 1996), *Müsâ Sayramî Tarih-i Hamîdî* (Polat, 2002), *Gülhanî; Darbû'l-Mesel Adlı Eseri ve Eserde Geçen Türkçe Atasözleri* (Toker, 2006), *Zakircan Furkat Eserler Mecmuası* (Dinçer, 2008), *Polken Şair Şeybanî Han Destanı* (Tekcan vd., 2010), *Bir Tarihiçî Olarak Mirza Haydar Duğlat* (Taştekin, 2010), *Firdevsü'l-İkbal (1a-40b varaklar)* (Kahraman, 2010), *Mûnis ve Âgehi Firdevsü'l-İkbâl (vr. 1b-156b)* (Kahya, 2010), *Muhammed bin Abdu's-Sabur Hoyi, Hulasay-i Abbasi* (Miandoab, 2010), *Risâle-i Müze-düzlük* (Alyılmaz, 2011), *Firdevsü'l-İkbâl [1b-100a]* (Altun, 2011), *Muhammed Rızâ Âgehi'nin Firdevsü'l-İkbâl'i [100b-200a]* (Gerçek, 2011), *Buğra Tezkiresi [Shaw Nüshasından Parçalar]* (Berbercan, 2012), *Firdevsü'l-İkbal (Vr.156b-336a)* (Kaman, 2012), *Firdevsü'l-İkbal, Vr. 336a-523a* (Şişman, 2012), *Hoca Nazar Hüveydâ'nın Kıyâmetnâmeleri* (Toprak, 2012), *Hoca Nazar Hüveyda ve Divanının analizi* (Kaya, 2012), *Kârî Kurban Ali Hâlidî Kitâb-ı Târih-i Ceride-i Cedîde* (Gencal, 2013), *Âgehi'nin Riyâzü'd-devle adlı eseri, vr. 117b-vr. 175b* (Güney, 2013), *Âgehi'nin Riyâzü'd-Devle adlı eseri (vr. 175b-vr. 204b)* (Kailibinuer, 2013), *Hislet'in Armuğan-ı Hislet adlı eseri (1-121 sayfaları arası)* (Topçu, 2014), *Firdevsü'l-İkbâl'de Kip ve Kiplik Kullanımları* (Altun, 2014), *Ömer Kari Muhammed/Ceng-Name* (Cihan, 2014), *Türkistan Vilayetinin Gazeti*

ve *Özbek Yazı Dilinin Doğuşu* (Eriş Hamza, 2015), *Saykali Ravzatü'ş-Şüheda* (Yıldırım, 2016), *Mûnis Harezmi & Rızâ Agehi, Firdevsü'l-İkbâl [200b-300a]* (Yazıcı Şahin, 2016), *Mûnis Harezmi ve Rızâ Agehi Firdevsü'l-İkbâl [300b-380a]* (Bayındır, 2016), *Muhammed Sâdık Kaşgârî'nin Tezkire-i Hâcegân Adlı Eseri* (Kumru, 2016), *Risâle-i Nemed-Mâllık (Keçecilik Risalesi)* (Türk vd., 2016a), *Risâle-i Tegürmendçilik (Değirmencilik Risalesi)* (Tek vd., 2016a), *Risâle-i Kassâblık (Kasaplık Risalesi)* (Tek vd., 2016b), *Risâle-i Harrâtlık (Ağaççılık Risalesi)* (Türk vd., 2016b), *Risâle-i Aşfezlik (Aşçılık Risalesi)* (Yılmaz vd., 2016), *Firdevsü'l-İkbâl ve Özel Adlar* (Şişman, 2016), *Risâle-i Sâbûn-gerlik* (Alper, 2016), *Âgehi'nin riyazü'd-devle adlı eserinde filler 525a-622b varakları arası* (Çiğil, 2017), *Meşreb (Baba Rahîm) Mebde-yi Nûr* (Gedik, 2017), *Hoca Nazar Hüveydâ Râhat-ı Dil* (Toprak, 2017), *Risâle-i Dehkânçılık (Çiftçilik Risalesi)* (Türk vd., 2017a), *Risâle-i Müze-düzluk (Ayakkabıcılık Risalesi)* (Türk vd., 2017b), *Risâle-i Nân-vâyık (Fırıncılık Risalesi)* (Tek vd., 2017), *Risâle-i Ahkâm-ı Serrâcılık* (Çakmak, 2020), *Dîvân-ı Hikmet'in Kökşetav Nüshasında Lehçelerin Fonetik ve Morfolojik İzleri* (Petek, 2020), *Muhammed Rızâ Âgehi'nin Riyazü'd-devle'si (1b-61b)* (Koca, 2020).

Sonuç

15. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar süren Çağatay Türkçesinin son yüzyıllarına ait metin yayınlarının gitgide artarak Türkoloji alanına kazandırılması önemli bir gelişmedir. Metinlere ulaşıldıkça dönemin az bilinen yıllarına ait dil özelliklerinin bilinirliği artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, Türkçenin diğer dönemlerinde de yer yer görülen adlandırma sorunu ortaya çıkmıştır. Eserin yazıldığı dönemi vurgulama, diğer tasniflerden etkilenme gibi sebeplerle bu adlandırmalarda birlik sağlanamamıştır. Çağatay Türkçesiyle ilgili ilk tasniflerde de terim birliği görülmediği gibi, çalışmanın konusu olan 17-20. yüzyıllarda meydana getirilen eserlerle ilgili çalışmalarda da farklı adlandırmalar tespit edilmiştir. Adlandırma farklılıklarına dikkati çeken bu çalışmada, belirtilen dönemle ilgili terim birliği sağlanabilmesi için bir adım atılması amaçlanmış, bunun için öncelikle farklı adlandırmalar tespit edilerek bunlar sekiz grupta tasnif edilmiştir. Bu gruplarla ilgili aşağıdaki değerlendirmeler yapıldıktan sonra, terim birliğini sağlayacağı düşünülen adlandırma belirlenmiş olacaktır:

İlk grup *Çağatay Türkçesi/Çağatayca ve Çağatay Edebiyatı Terimi ile Adlandırılanlardır* ve bu adlandırmanın geçtiği eserlerde beş yüz yıllık Çağatay Türkçesi döneminin hangi yılları olduğuna dair ipucu yoktur. Eserin yazıldığı dönemi öğrenebilmek için mutlaka yazarın eseri tanıttığı bölümü incelemek gerekmektedir.

İkinci grup *Son Dönem/Devir Çağatay Türkçesi/Çağatayca Terimi ile Adlandırılanlar* olarak belirlenmiştir. Bu adlandırma Eckmann'ın tasnifinin dışında yayınladığı “Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920)” (1964) adlı makalesindeki adlandırma ile aynı doğrultudadır ve eserlerin daha kısıtlı bir döneme ait oldukları izlenimini vermektedir.

Üçüncü grup *Late Chagatay/Geç Dönem Çağatay Türkçesi Terimi ile Adlandırılanlar* şeklindedir. Bu adlandırmanın İngilizceden birebir çeviri (calque) olarak alındığı görülmektedir ve bu terim Türkçenin yapısına uymamaktadır.

Dördüncü grup *Osttürkische / East Turkish / Doğu Türkçesi Terimi ile Adlandırılanlar*dır. Doğu Türkçesi terimi Çağatay Türkçesi ve ondan önceki dönemleri de kapsayan tarihî Türk lehçeleri için genel bir adlandırma olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple 17-20. yüzyıllar arasındaki eserler olduğuna dair kesin bir bilgi vermemektedir.

Beşinci grup *Klasik Sonrası Devir Çağatay Türkçesi / Çağatayca Terimi ile Adlandırılanlar* başlığını taşımaktadır. Bu adlandırma yaygın kabul gören Eckmann tasnifinden yola çıkılarak yapılmıştır. Yaygın kabul gören, bilinen tasnife aitliği ve belirli bir dönemi anlatması sebebiyle terim birliği için uygun görünmektedir.

Altıncı grup *Yüzyılı / Tarihî Dönemi Belirtilerek Adlandırılanlar*dır. Bu adlandırmada yüzyılla birlikte Çağatay Türkçesi/Edebiyatı terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışındaki örneklerde ise dönemin anlaşılabilmesi ve Çağatay Türkçesi ile ilişkilendirilebilmesi için tarihî bilgiye ihtiyaç vardır.

Yedinci grup *Yazıldığı Bölge/Lehçe ile Bulunduğu Yer Belirtilerek Adlandırılanlar* şeklindedir. Bu çalışmaları da Çağatay Türkçesi ile ilişkilendirmek için yazarın eseri tanıttığı bölümü incelemek gerekmektedir.

Sekizinci grup *Dönem Adı Olmadan Eser ve Yazar Adı ile Adlandırılanlar* başlığını taşımaktadır. Bu adlandırmadaki eserler diğer gruplara göre fazladır. Bu çalışmalarda da eserin Çağatay Türkçesiyle yazılıp yazılmadığı ya da Çağatay Türkçesinin hangi döneminde yazıldığına dair bilgiler için bir ipucu yoktur. Eseri meydana getiren kişilerin yaşadığı dönem ve saha bilindiği takdirde bu eserlerin dil özellikleri tahmin edilebilmektedir.

Sonuç olarak Eckmann'ın yaygın görüş olarak kabul edilen Çağatay Türkçesi dönem tasnifinde, yıllar da belirtilerek diğer tasniflere göre daha kapsamlı bir adlandırma vardır: “Post-Classical Period / Klasik Sonrası Devir (1600-1921)” (Eckmann, 1966, s. 10; Eckmann, 2003, s. 17). Bu yıllara ait metinlerle ilgili yayınlarda,

eserin yazıldığı dönem olarak Klasik Sonrası Devir Çağatay Türkçesi/Çağatayca teriminin kullanılması, adlandırmada birlik sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abik, A. D. (2005). *Meyveler Münazarası – Doğu Türkçesi* –. Seçkin Yayıncılık.
- Abik, A. D. (2007b). Sufi Allahyar ve Sebâtü'l-Acizin'i: 18. yüzyıl Doğu Türk edebi dilinde mahallileşme eğilimleri üzerine. *International Journal of Central Asian Studies*, Cilt 11, Sayı 1, 55-77.
- Abik, A. D. (2007a). Sebâtü'l- Âcizin'in Kazan sahasında bir şerhi: Risâle-i 'Azîze. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 28-44.
- Akbari, N. (2017). *Mirza Ali Baht'ın Çağatayca Sözlüğü: Ferheng-i Azferi (Marufü'l-Lugat) inceleme, metin, dizin*. (Tez No. 628806). [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Akça, İ. (2020). Klasik sonrası Çağatay Türkçesi dönemi Sufi şairlerinden Baba Rahîm Meşreb'in şiirlerinde Kur'ân'ın yansımaları: Âyet iktibasları üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 139-158.
- Akyüz, M. (2012). Geç dönem Çağatay edebiyatından günümüze Afganistan Özbek edebiyatının tarihi gelişimi ve Faryab edebi muhiti (Tez No. 323583). [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Alper, S. (2016). Risâle-i Sâbûn-Gerlik. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 45-69.
- Altın, G. (2021). *Geç dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir Şehzade Behram ve Melike Hunrîz hikâyesi (metin-tercüme-gramer-dizin)*. (Tez No. 705515). [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Altun, E. (2011). *Firdevsü'l-İkbâl [1b-100a] (giriş, transkripsiyonlu metin, dil-yazım özellikleri, dizin-sözlük)*. (Tez No. 289340). [Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Altun, E. (2014). *Firdevsü'l-İkbâl'de kip ve kiplik kullanımları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1 (Ocak-Haziran), 209-234.
- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i müze-düzlük (inceleme - metin - dizin)*. Elik Yayınları.
- Arat, R. R. (1953). Türk şivelerinin tasnifi. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 59-138.
- Baş, M. K. (2013). Son dönem Çağatay şairi Baba Rahim Meşreb'in manzum Fâtiha Tefsiri. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7, 131-156.

- Bayındır, A. (2016). *Mûnis Harezmi ve Rızâ Agehi Firdevsi'l-İkbâl [300b-380a] (giriş, transkripsiyonlu metin, inceleme, dizin-sözlük, tıpkıbasım)*. (Tez No. 433587). [Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Benzing, J.; Menges, K. H. (1959). Türk dillerinin sınıflandırılması. (Çev. R. Küçükboyacı). *Tarihî Türk Şiveleri*. Sevinç Matbaası.
- Berbercan, M. T. (2012). *Buğra Tezkiresi [Shaw nüshasından parçalar] I. Transkripsiyon II. Dil Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar III. Tercüme IV. Dizin, Hâkim Yayıncılık*.
- Berbercan, M. T. (2019). Doğu Türkçesi ile ilgili çalışmalar bibliyografyası (2014-2019). *Karabük Türkoloji Dergisi*, 1, 61-70.
- Berbercan, M. T. (2020). *Kaşgar'dan Doğu Türkçesi Şiirler [Çeviri Yazı – Aktarma – Söz Varlığı – Tıpkıbasım]*. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 49, 137-160.
- Bodrogligeti, A. (1975). *Hâliš's story of İbrâhîm A Central Asian Islamic work in late Chagatay Turkic*. E. J. Brill.
- Cihan, S. (2014). *Ömer Kari Muhammed/Ceng-Name*. (Tez No. 377967). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Cüme, O. (2016). *20. Yüzyılın başlarında Çağatay Türkçesiyle yazılmış Sûre-i Yasin Tefsiri (inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*. (1. Baskı). Kömen Yayınları.
- Çakmak, S. (2016). *Jarring Koleksiyonundan Uygurca Meslek Risaleleri*. (Tez No. 429657). [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Çakmak, S. (2020). *Risâle-i Ahkâm-ı Serrâcılık. Prof. Dr. Avni Gözütok -Armağan Kitap-*. (Ed. S. Efendioğlu, H. Kotan), Atatürk Üniversitesi Yayınevi. <https://ekitap.atauni.edu.tr/index.php/prof-dr-avni-gozutok-armagan-kitap/>
- Çayan, A. (2015). *Molla Yoldaş Hilveti ve Çağatayca Mevlidi Üzerine Bir Değerlendirme*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10), 345-360.
- Çelik, M. B. (2012a). Şibanîler ve Astrahanîler devri yerli vakayinameleri. *History Studies International Journal of History*, Volume 4 Issue 2, 95-119.
- Çelik, M. B. (2012b). Saidiye Hanlığı ve Hocalar Devri Kaynakları (1514-1762). *History Studies International Journal of History*, Volume 4 Issue 4, 65-89.

- Çelik, M. B. (2013). *Yarkend Hanlığı'nın siyasi tarihi*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çelik, M. B. (2014). İşgallerinden Önce Türkistan Hanlıklarında Tarih Yazıcılığı. *Turkish History Education Journal*, 3, 144-165.
- Çiğil, A. (2017). *Āgehi'nin riyāzū'd-devle adlı eserinde fiiller 525a-622b varakları arası (giriş-inceleme-metin-sözlük)*. (Tez No. 463104). [Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Çimen, F. (2015). *Molla Muhammed Timur'un Āsāru'l İmāmiyye (Çağatayca Kelile ve Dimne tercümesi) adlı eseri- metin, notlar, dizin-sözlük*. (Tez No. 422208). [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Dağistanlıoğlu, B. E. (2012). Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca yazılmış bir nüshası (metin-dil incelemesi-tıpkıbasım). *Turkish Studies*, Vol. 7/4, 1313-1393.
- Dinç, A. (2021). Son dönem Çağatayca tarih eseri Şecere-yi Harezmsâhî'de yer alan deyimler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(1), 42-63.
- Dinçer, H. (2008). *Zakircan Furkat eserler mecmuası 1. cilt (275- 378. sf) (metin-inceleme- sözlük)*. (Tez No. 219921). [Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Eckmann, J. (1958). Çağatay dili hakkında notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 6, 115-126 .
- Eckmann, J. (1964). Çağatay edebiyatının son devri (1800-1920). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 11 , 121-156.
- Eckmann, J. (1966). *Çağatay manual*. Indiana University Publications.
- Eckmann, J. (2003). *Çağatayca el kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). Akçağ Yayınları.
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca el kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). TDK Yayınları.
- Eker, Ü. (2017). *Misbâhu'l-Envâr [Çağatay Türkçesi] inceleme-metin-aktarım-dizin-tıpkıbasım*. (1. Baskı). Sonçağ Yayınları.
- Eker, Ü. (2018). Son dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış Risâle-i Yafındilik “Örtünme Risalesi” adlı eser (dil özellikleri, çevriyazı, Türkiye Türkçesine aktarma, tıpkıbasım). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 11, 75-98.

- Eker, Ü. (2018a). Çağatay Türkçesiyle yazılmış Dört İmam Hikâyesinin söz dizimi özellikleri (cümle bilgisi incelemesi). *Zeitschrift für Die Welt Der Türken / Journal of World of Turks*, Vol. 10, No. 3, 40-65.
- Eker, Ü. (2018b). Çağatay Türkçesiyle yazılmış “Dört İmam” efsanesi (dil incelemesi-çevriyazı-Türkiye Türkçesine aktarım). *Turkish Studies*, Vol. 13/12, 631-681.
- Eker, Ü. (2019a). Son dönem Çağatay Türkçesinde “-AdUrGAn” yapısının mahiyeti ve işlevleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1666-1687.
- Eker, Ü. (2019b). Son dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış Misbâhu'l-Envâr adlı eserde yükleme ve ilgi hâli çekimi. *Researcher: Social Science Studies*, Cilt 7 / Sayı 1, 271-294.
- Eker, Ü. (2019c). Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Misbâhu'l-Envâr Adlı Eserde İlgi Hâli Çekimi ve Belirtili İsim Tamlamaları. *Akademik Hassasiyetler*, 6 (11), 405-429.
- Eraslan, K. (1993). Çağatay edebiyatı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8. Cilt, s. 168-176; <https://islamansiklopedisi.org.tr/cagatay-edebiyati> (06.05.2022).
- Ercilasun, A. B. (2010). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk Dili tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Türk Dili temel kitabı – herkes için Türk Dili*. TKAE Yayınları.
- Eriş Hamza, F. (2015). *Türkistan Vilayetinin Gazeti ve Özbek yazı dilinin doğuşu*. (Tez No. 405698). [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Esin, E. (1973). Son Çağatay devrinde Doğu Türkistandan resimli bir han Silsilenâmesi (Prof. Zeki Velidi Togan'ın İran'da bulduğu bir yazma). *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C. V, Cüz 1-4, 171-203.
- Gedik, S. (2011). Son dönem Çağatay şairi Baba Rahim Meşreb'in Kitab-ı Mebde-i Nur Mesnevisi'nin dil özellikleri. *Turkish Studies*, Vol. 6/3 Summer 2011, 1369-1400.
- Gedik, S. (2013). Çağatayca Kitab-ı Mebde-i Nur Mesnevisi'nde deyimler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 59-86.
- Gedik, S. (2017). *Meşreb (Baba Rahim) Mebde-yi Nûr (inceleme-metin-gramer-dizin)*. (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gedik, S. (2020). *Kimyâ (Çağatayca bir mesnevi) (inceleme, metin, çeviri, dizin, sözlük, tıpkıbasım) Baba Rahim Meşreb*. Hiperyayın.

- Gencal, B. (2013). *Kârî Kurban Ali Hâlidî Kitâb-ı Târih-i Cerîde-i Cedîde*. (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gerçek, Ş. (2011). *Muhammed Rızâ Âgehî'nin Firdevsü'l-İkbâl'i [100b-200a] (giriş, transkripsiyonlu metin, dil-yazım özellikleri, dizin-sözlük)*. (Tez No. 289388). [Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Gezer, H. (2022). Buhara edebî muhitinde Turdı Ferâğî ve şiirleri. *Gazi Türkiyat*, 30, 155-190.
- Güney, S. (2013). *Âgehî'nin Riyâzü'd-devle adlı eseri, vr. 117b-vr. 175b: Giriş-metin-dizin*. (Tez No. 354105). [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ildırı, N. (2017a). Son dönem Çağatay şairi Mücrim Âbid'in Türkçe Divânı'nın söz varlığı ve deyimler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 129-148.
- Ildırı, N. (2017b). Son Dönem Çağatay Şairi Mücrim Âbid ve Türkçe Divânı'ndaki Oğuz Türkçesi Unsurları. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları/Makaleler*. ATASEM.
- Kaçar, I. (2021). *Latîfî – Mazharu'l-Acâyib (son dönem Çağatayca Tûtînâme çevirisi)*. (Tez No. 675521). [Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kahraman, A. (2010). *Firdevsü'l - İkbâl (1a-40b varaklar) (inceleme - metin - sözlük)*. (Tez No. 249599). [Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kahya, H. (2010). *Mûnis ve Âgehî Firdevsü'l-İkbâl (vr. 1b-156b) (Giriş, İnceleme, Metin, Dizin)*. (Tez No. 277547). [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kailibinuer, A. (2013). *Âgehî'nin Riyâzü'd-Devle adlı eseri (vr. 175b-vr. 204b): Giriş-metin-dizin*. (Tez No. 354108). [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kaman, S. (2012). *Firdevsü'l-İkbâl: Giriş-transkripsiyonlu metin (Vr.156b-336a)-inceleme-dizin*. (Tez No. 322059). [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

- Karasu, M. (2021). Geç dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir el yazmasının yazım, ses ve yapı özellikleri üzerine (yazı çevirimli metin–inceleme). *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 1121-1144.
- Kaya, B. (2012). *Hoca Nazar Hüveyda ve divanının analizi: Dil ve edebi içerik yönünden incelemesi*. (Tez No. 349315). [Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kaya, T. (2019). *Doğu Türkistan'daki İsveç Misyoner Kilisesi için ilahi kitabı*. (Tez No. 540590). [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Koca, D. (2020). Muhammed Rızâ Âgehi'nin Riyazü'd-devle'si (1b-61b) (giriş-metin-inceleme-dizin). (Tez No. 628806). [Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Köprülü, M. F. (1963). Çağatay edebiyatı. *MEB İslâm Ansiklopedisi*. Milli Eğitim Basımevi, 3. Cilt, s. 270-323.
- Kumru, C. (2016). *Muhammed Sâdik Kaşgârî'nin Tezkire-i Hâcegân adlı eserinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*. (Tez No. 446308). [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Miandoab, N. Z. (2010). *Muhammed bin Abdu's-Sabur Hoyi, Hulasay-i Abbasi*. (Tez No. 273268). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Öger, A. (2011). Uygur Türkleri Arasında Tezkirecilik Geleneği ve 18. Yüzyılda Yazılmış Bir tezkire Örneği: Tezkire-i Ezizân. *Prof. Dr. Mustafa İsen adına uluslararası klasik Türk edebiyatında biyografi sempozyum bildirimleri* (s. 533-544). AKM Yayını.
- Öger, A. (2017). Uygurlarda muskacılık geleneği ve Çağatayca yazılmış bir muska kitabı. *Gazi Türkiyat*, 20, 55-88.
- Ölmez, Z. (2021). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk Türk'ün soyağacı-metin-çeviri-tıpkıbasım*. BilgeSu Yayıncılık.
- Özkan Nalbant, B. (2011). *Çağatay Türkçesiyle Şerhü'r-Risale fi't-Tasavvuf inceleme-metin-dizin*. (1. Baskı). Bilgeoğuz Yayınları.

- Öztürk, J. (1995). *Mecsub Divanı (ilk 38 varak) Nemenganlı Abdal-Aziz Hoca: Metin-inceleme-sözlük*. (Tez No. 43906). [Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Petek, E. (2020). Dîvân-ı Hikmet'in Kökşetav nüshasında lehçelerin fonetik ve morfolojik izleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 962-974.
- Polat, A. (2002) *Mūsā Sayramî Târîh-i Hamîdî III İnceleme-Metin-Dizin*. (Tez No. 122278). [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Rahimi, F. (2014). Çağatay Türkçesi ve edebiyatı üzerine bir bibliyografya denemesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, 1157-1218.
- Sağdıç, H. (2021). Klasik sonrası dönem Çağatay Edebiyatı'nın Doğu Türkistan sahası şairlerinden Nevbetî ve Divanı. *International Journal of Volga - Ural and Turkestan Studies*, 3 (5), 56-82.
- Sarıca, B. (1996). *Allahyar Sufî'nin Fevzû'n-Necat'ı (İnceleme, metin, sözlük)*. (Tez No. 51234). [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Schönig, C. (2013). Modern Türk dillerinin eş zamanlı tasnifi ve tarihsel yönleri. (İsa, Sarı Çev.). *Dil Araştırmaları*, 12 (12), 221-257.
- Şişman, R. Ş. (2012). *Firdevsü'l-İkbâl, giriş-transkripsiyonlu metin: Vr. 336a-523a*, (Tez No. 322042). [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Şişman, R. Ş. (2016). Firdevsü'l-İkbâl ve özel adlar. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-174.
- Tamir, N. (2014). Son dönem Çağatay Türkçesindeki tercüme faaliyetleri ve Târîh-i Reşidî tercümesi. 7. *Uluslararası dünya dili Türkçe sempozyumu bildirileri Fırat Üniversitesi/Elazığ 16-18 Ekim 2014*, II. Cilt, (s. 645-656). Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Tamir, N. (2018a). Son dönem Çağatay Türkçesi metinlerinde geçen Moğolca kelimeler. *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu 1-7 Haziran 2018 Ulanbator- Moğolistan*, Bildiriler Kitabı 2. Cilt (s. 1329-1338), Kesit Yayınları.

- Tamir, N. (2018b). Katmerli zamir çekiminin son dönem Çağatay Türkçesindeki görünümü. *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 25-28 Eylül 2018 Varşova / Polonya (s.199-205), Meteksan Matbaacılık.
- Tamir, N. (2022). Klasik sonrası devir Çağatay Türkçesiyle yazılmış Târîh-i Reşîdî Tercümesi - Defter-i evvel'deki isim+yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller. *Gazi Türkiyat*, (30), 137-154.
- Tanç, M. (1994). *Ömer Han Divanı inceleme-Metin*. (Tez No. 36376). [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Tanç, M. (2003). Son dönem Çağatay Türkçesi ve Ömer Han. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15, 111-118.
- Tashbayeva, S. (2016). *Uygur Edebiyatından Bir Tezkire Örneği Tezkire-i Azizan*. (Tez No. 440931). [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Taştekin, S. (2010). *Bir Tarihçi Olarak Mirza Haydar Duğlat*. (Tez No. 265902). [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Tek, R., Çakmak, S., Ötkür, Z., Serbest K. (2017). *Risâle-i Nân-vâyılık (Fırıncılık Risalesi)*. Adem Öger, Ahmet Turan Türk (Ed.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, R., Türk, A. T., Enveri E., Ötkür Z., (2016a). *Risâle-i tegürmendçilik (değirmencilik risalesi)*. Adem Öger, Filiz Kılıç (Ed.), Gazi Kitabevi.
- Tek, R., Türk, A. T., Enveri E., Ötkür Z., Karakaya, H. (2016b). *Risâle-i kassâblık (kasaplık risalesi)*. Adem Öger, Filiz Kılıç (Ed.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tekcan, M. (2005). Çağatay Türkçesinde Yazılmış Bir Hazret-i Hüseyin Mersiyesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 33 (33), 207-238.
- Tekcan, M., Demirci, Ü. Ö., Babayarov, G. (2010). *Polken Şair Şeybanî Han Destanı*, (1. Baskı). Umuttepe Yayınları: İzmit.
- Tekin, F. (2008). 19. Yüzyıl Harezmi Tarih Yazıcılığı (Munis, Agehî, Beyanî). *Gazi Akademik Bakış*, C. 2, S. 3, 199-210.
- Tekin, F. (2010). *XIX. Yüzyıl Çağatay Edebiyatının İki Kadın Şairi Üveysî ve Nâdire*. (1. Baskı). Ankara Vizyon Yayınevi.

- Tekin, F. (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı. *Turkish Studies*, Vol. 6/1, s. 1843-1850.
- Tekin, F. (2016). *Çağatay Edebiyatının İki Büyük Siması Mûnis ve Âgehî*. (1. Baskı). Gece Kitaplığı.
- Tekin, T. (1989). Türk dili diyalektlerinin yeni bir tasnifi. *Erdem*, 5 (13), 141-168.
- Temir, A. (1961). Ein osttürkisches Dokument von 1722–1741 aus Turfan. *Ural-Altäische Jahrbücher*, Band XXXIII, Heft 1–2, 193-198.
- Tokdemir, E. (2018). *Meczûb-ı nemengâni'nin Çağatayca Evliya Tezkiresi'nin dil ve muhteva tahlili - giriş, metin, transkripsiyon, çeviri, inceleme, sözlük- (1-110 sayfa)*. (Tez No. 504078). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Toker, M. & Uygun, M. (2017). *Çağatayca Cümcümenâme*. (1. Baskı). Palet Yayınları.
- Toker, M. (2006). Gülhanî; Darbû'l-Mesel Adlı Eseri ve Eserde Geçen Türkçe Atasözleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 59-79.
- Tolkun, S. (2001a). Son devir Çağatay edebiyatının iki önemli kadın şairi: Nâdire ve Üveysî. *İlmî Araştırmalar*, 12, 167-174.
- Tolkun, S. (2001b) Son devir Çağatay şairlerinden Furkat. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 172, 44-48.
- Tolkun, S. (2015). Doğu Türkçesi metinlerinde başlangıcından günümüze saygı ve nezaket ifadesi sorunu. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 17, 135-157.
- Topçu, F. (2014). *Hıslet'in Arnuğan-ı Hıslet adlı eseri (1-121 sayfaları arası) (Giriş-gramer incelemesi-metin-sözlük-tıpkıbasım)*. (Tez No. 368084). [Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Toprak, F. (2012). Hoca Nazar Hüveydâ'nın Kıyâmetnâmeleri. *Turkish Studies*, Vol. 7/4, Ankara, s. 179-213.
- Toprak, F. (2017). *Hoca Nazar Hüveydâ Râhat-ı Dil inceleme-metin-dizin*. (1. Baskı). Grafiker Yayınları: Ankara.
- Toprak, F. (2020). Son dönem Çağatay şairlerinden Hoca Nazar Hüveydâ'nın şiirleri ve şiirlerinin dil özellikleri. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 24-28 Eylül 2012* (s. 739- 752), E-kitap: <https://emagaza-tdk.ayk.gov.tr/assets/ebook/1763.pdf>

- Turan, F. (2016). Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış Dîvâne Bûrak Kıssası metin dil ve üslup incelemesi. *Türkiyat Mecmuası*, 26/1, 311-338.
- Turan, F. (2019a), Hindistan'da yazılmış Çağatayca sözlüklerde akrabalık bildiren kelime ve kavramlar üzerine notlar. *TUDED*, 59(1), 203-220.
- Turan, F. (2019b) Metin ve gramer özellikleri bakımından Çağatayca manzum Këyik-Nâme Hikâyesi. *Türkiyat Mecmuası*, 29/1, 199-214.
- Turan, F. (2021). Dil, metin ve motif yönüyle Revnakî'nin Çağatayca manzum Kışşai Mî'râc eseri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1698-1726.
- Türk, A. T., Enveri E., Karakaya, H., Ötkür Z., (2016a). *Risâle-i nemed-mâllık (keçecilik risalesi)*. Adem Öger, Recep Tek (Ed.). Gazi Kitabevi.
- Türk, A. T., Enveri E., Ötkür Z., Serbest K. (2016b). *Risâle-i harrâtlık (ağaççılık risalesi)*. Adem Öger, Recep Tek (Ed.), Gazi Kitabevi.
- Türk, A. T., Enveri E., Ötkür Z., Serbest K. (2017a). *Risâle-i Dehkânçılık (Çiftçilik Risalesi)*. Adem Öger, Recep Tek (Ed.), Gazi Kitabevi.
- Türk, A. T., Enveri E., Ötkür Z., Serbest K. (2017b). *Risâle-i Müze-düzlük (Ayakkabıcılık Risalesi)*. Adem Öger, Recep Tek (Ed.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Vural, H. (2002). Son dönem Çağatay şairlerinden Zâkircan Furkat'ın manzum mektupları. *TDAY-Belleten*, 2, 147-179.
- Yazıcı Şahin, S. (2016). *Mûnis Harezmi & Rızâ Agehî, Firdevsü'l-İkbâl [200b-300a] (giriş, transkripsiyonlu metin, inceleme, dizin-sözlük, tıpkıbasım)*. (Tez No. 433656). [Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yıldırım, T. (2010). *Son döneme ait bir Çağatay metni Mev'ize inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım*. (1. Baskı). Hat Yayınevi: İstanbul.
- Yıldırım, T. (2016). *Saykali Ravzatü's-Şüheda inceleme - metin - dizin 1. bölüm 1-236*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Yıldız, M. (2020). Çağatay Türkçesinin Son Dönemine Ait Bir Şecere Metni ve Dil Özellikleri. *SUTAD*, (49), 1-23.
- Yılmaz, K. H., Türk, A. T., Ötkür Z. (2016). *Risâle-i aşfezlik (Aşçılık Risalesi)*. Adem Öger, Recep Tek (Ed.). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Yılmaz, M. F. (2014). *Te'lifü'l-Emir'de yer alan Doğu Türkçesiyle yazılmış iki hikâye (İnceleme-metin-dizin)* (Tez No. 388013). [Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Zengin, A. (2017). Geç Dönem Çağatay Türkçesi ile Anonim Bir Fâtıha Tefsiri. *Türkiyat Mecmuası*, 27/2, 313-358.
- Zengin, A., & Erdoğan, Ü. (2019). *Geç dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış Perizad-Senuber hikâyesi giriş-metin-gramer-dizin-tıpkıbasım*. Gece Akademi.